

ԳԻՏԱԿԱՆ ԼՐԱՏՈՒ

ՀՀ ԳԱԱ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ՀՈՐԵԼՅԱՆԸ (հիմնադրման 75-ամյակի առթիվ)

1943 թ. նոյեմբերի 10-ին ԽՍՀՄ կառավարության որոշմամբ և ՀԽՍՀ ժողկոմխորհի № 702 հրամանով ԽՍՀՄ ԳԱ-ի Հայկական մասնաճյուղի (Արմֆան) հիման վրա ստեղծվեց ՀԽՍՀ գիտությունների ակադեմիան, իսկ նրա կազմում սակավաթիվ ինստիտուտների շարքում հիմնվեց նաև Պատմության ինստիտուտը:

Ինստիտուտի տնօրեններն են եղել միջազգային ճանաչում, ծանրակշիռ վաստակ, ինչպես նաև գիտակազմակերպչական կարողություններ ունեցող անվանի մտավորականներ, որոնց հմուտ ղեկավարության շնորհիվ Պատմության ինստիտուտը ոչ միայն կայացել է որպես հայագիտական հիմնարար հիմնարկ՝ համալրվելով կարող ու գիտակ մասնագետներով, այլ նաև ծնունդ է տվել ակադեմիական նոր հիմնարկների, որոնք մինչ այդ նույն ինստիտուտի կազմում սեկտորի կարգավիճակում էին (Փիլիսոփայության և արվեստի պատմության՝ 1947 թ., Արևելագիտության՝ 1957 թ., Հնագիտության և ազգագրության՝ 1959 թ.): Պատմության ինստիտուտը եղել և մնում է հանրապետության բուհերի և գիտահետազոտական հիմնարկների համար պատմաբան-մասնագետ պատրաստող յուրօրինակ դարբնոց:

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի տնօրեններ են եղել՝ ակադեմիկոսներ Հովսեփ Օրբելին (1943-1947 թթ.), Աբգար Հովհաննիսյանը (1947-1953 թթ.), Սուրեն Երեմյանը (1953-1959 թթ.), պատմ. գիտ. դոկտոր Արամայիս Հարությունյանը (Արմո Հարենց) (1959-1963 թթ.), ակադեմիկոսներ Գալուստ Գալոյանը (1963-1979 թթ.), Հրանտ Ավետիսյանը (1979-2002 թթ.): 2002 թ. ի վեր ինստիտուտի տնօրենն է ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Աշոտ Մելքոնյանը:

2018 թ. դեկտեմբերի 26-27-ին տեղի ունեցան ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի 75-ամյակին նվիրված հոբելյանական միջոցառումներ: Այդ օրերին Պատմության ինստիտուտի (ՊԻ) նիստերի դահլիճում անցկացվեց ինստիտուտի Երիտասարդ գիտաշխատողների խորհրդի հերթական՝ 39-րդ գիտական նստաշրջանը, որը ևս նվիրված էր ՊԻ հիմնադրման 75-ամյակին: Այս հանգամանքը ինստիտուտի լավագույն ավանդույթների շարունակակա-

նության առհավատյաներից է: Գիտաժողովին մասնակցում էին երիտասարդ գիտաշխատողներ և ասպիրանտներ ՊԻ-ի և հանրապետության գիտակրթական այլ հաստատություններից: Գիտական նստաշրջանի առաջին օրը բացման խոսքով հանդես եկավ ինստիտուտի տնօրեն Աշոտ Մելքոնյանը: Այնուհետև գիտաժողովի մասնակիցներին ողջունեցին ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս քարտուղար, ակադեմիկոս Յուրի Սուվարյանը, ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի դեկան, պ.գ.դ. Էդիկ Մինասյանը, ՊԻ փոխտնօրեն, պ.գ.դ. Կարեն Խաչատրյանը:

Գիտաժողովի երեք նիստերի (նիստավարներ՝ Ալիսա Դումիկյան, Վահե Սարգսյան, Համո Սուքիասյան) ընթացքում հնչեցին շուրջ երկու տասնյակ զեկուցումներ, որոնցում անդրադարձ եղավ պատմագիտական խնդիրներին, Հայաստանի հին, միջնադարյան, նոր և նորագույն ժամանակաշրջանի պատմության ամենատարբեր հիմնահարցերի:

Զեկուցումները վերաբերում էին՝ 1930-ական թվականներին պատմագիտության խնդիրների առնչությամբ Հայկոմկուսի դիրքորոշմանը (Համո Սուքիասյան), Վանի թագավորության արքաների հյուսիսարևելյան արշավանքներին և Էրեբունի ամրոցի հիմնադրմանը (Վահե Սարգսյան), պատմական Սյունիքի Աղահեջք գավառի հնագույն պատմության վերաբերյալ նորահայտ հնագիտական վկայություններին (Հարություն Խուդանյան), Բագրատունիների վրացական ճյուղի իշխանության հաստատման թվականի հարցին (Լիանա Նազարյան), X-XIII դդ. Անիում հայ ազնվական կանանց գործունեությանը (Մարիամ Գրիգորյան), XV-XVI դդ. Դիարբեքի քաղաքի հայ բնակչությանն ու քաղաքը Տիգրանակերտ կոչելու հայկական ավանդույթի (վերա) հաստատմանը (Գոռ Երանյան), XVIII դ. և XIX դ. առաջին կեսին Վրաստանի տնտեսական կյանքում հայ վաճառականների ունեցած դերակատարությանը (Վարդան Եսայան), 1828-1834 թթ. Շուշիում բողոքականների հրատարակած գրքերի քննությանը (Ստյոպա Պետոյան), 1880-ական թթ. Երևանում Էմին Տեր-Գրիգորյանի ծավալած գրահրատարակչական գործունեությանը (Հայկուհի Առաքելյան), Արիստակես եպիսկոպոս Սեդրակյանցի ղեկավարության շրջանում Վրացահիմերթական թեմի կառավարման խնդիրն (Վարդիթեր Գրիգորյան), Հայ եկեղեցին բարեկարգելու հարցում Կարապետ Տեր-Մկրտչյանի ունեցած մոտեցումներին (Անահիտ Ասատրյան), Հայոց ցեղասպանության ընթացքում օսմանյան պետական կառույցների, բանակի և զինված կազմավորումների փոխգործակցությանը (Աշխեն Բասենցյան), 1917 թ. հունիսին Պետրոգրադում գումարված խորհրդակցությունների ընթացքում Անդրկովկասի վարչատարածքային բաժանման խնդիրների քննարկումներին (Հայկ Մահտեսյան),

Խորհրդային Հայաստանի պետական վերահսկողության ժողովրդական կոմիսարիատի ձևավորման ընթացքին ու խնդիրներին (Գևորգ Կետյան), 1924-1930 թթ. Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի Եվրոպայի թեմի վարչաժողովրդագրական նկարագրին (Մարիամ Հակոբյան), հետպատերազմյան առաջին տարիներին ՀԽՍՀ ներքին գործերի մինիստրության աշխատակիցների առօրյային (Գայանե Ղազարյան), Արցախյան պատերազմի սկզբնական փուլում կամավորականների առօրյային (Անուշ Ամիրբեկյան), Հայաստանի Երրորդ հանրապետության օրոք Հայ առաքելական եկեղեցու և պետության փոխհարաբերություններին (Նարինե Հարությունյան):

Ձեկուցումներից հետո տեղի էր ունենում հարց ու պատասխան, գիտական արդյունավետ բանավեճ, իսկ գիտական նստաշրջանի ավարտին կազմակերպվեց քննարկում և նստաշրջանի արդյունքների ամփոփում: Երիտասարդ գիտաշխատողների խորհրդի նախագահ Հ. Սուքիասյանը հույս հայտնեց, որ գիտաժողովը կարևոր փորձառություն կլինի հետագայում երիտասարդների գիտական մտքի զարգացման ու կատարելագործման համար և հորդորեց ակտիվորեն պատրաստվել հաջորդ տարի կայանալիք հոբելյանական՝ 40-րդ երիտասարդական գիտական նստաշրջանին, որը նվիրված է լինելու Երիտասարդ գիտաշխատողների խորհրդի 40-ամյակին:

Վերջում ինստիտուտի փոխտնօրեն Կ. Խաչատրյանն ամփոփեց երկօրյա գիտաժողովի աշխատանքները՝ կարևորելով ինստիտուտի հիմնադրման կապակցությամբ հատկապես երիտասարդական գիտաժողով անցկացնելու հանգամանքը: Նա ներկայացրեց իր առաջարկ-նկատառումները և բարեմաղթանքի խոսքեր ուղղեց զեկուցողներին:

ՀՀ ԳԱԱ ՊԻ 75-ամյա հոբելյանին նվիրված հանդիսավոր նիստին (27. XII) մասնակցում էին Հայաստանի գիտակրթական, պատմամշակութային, պետական և այլ հիմնարկների ղեկավարներ, գիտնականների տարբեր սերունդների ներկայացուցիչներ:

Բացման խոսքով հանդես եկավ Պատմության ինստիտուտի տնօրեն Աշոտ Մելքոնյանը: Նա պատմական ուրվագծով ներկայացրեց հայ պատմագիտական մտքի զարգացման անցած ուղին՝ սկսած XIX դ. մինչև մեր օրերը՝ կարևորելով հատկապես խորհրդային ժամանակաշրջանը, երբ ստեղծվեց հայ պատմագիտական հզոր դպրոցը, հրատարակվեցին բազմաթիվ հիմնարար աշխատություններ, աղբյուրագիտական և սկզբնաղբյուրային ժողովածուներ, հայ ժողովրդի պատմության բազմահատորյակը և այլն: Գիտնականը առանձնապես շեշտեց պատմաբանի պատասխանատու առաքելության՝ անաչառ լինելու անհրաժեշտության մասին, որը հայ պատմագիտական դպրոցի

շարունակականության պահպանման գրավականն է: Պատմագիտությունը նաև գիտաճանաչողական նշանակություն ունի հայրենասեր քաղաքացի ձևավորելու առումով:

Իր ողջույնի խոսքում ՀՀ ԳԱԱ հայագիտության և հասարակական գիտությունների բաժանմունքի ակադեմիկոս քարտուղար Յուրի Սուվարյանը գովեստով արտահայտվեց պատմագիտության և ընդհանրապես հայագիտության զարգացման ասպարեզում Պատմության ինստիտուտի անուրանալի ձեռքբերումների, միջազգային գիտական ոլորտում դրանք ներկայացնելու, պատմաբանների նորանոր սերունդներ աճեցնելու կարողության մասին, ինչպես նաև ընդգծեց ՀՀ պաշտպանության նախարարության հետ ՊԻ սերտ գործակցությունը պատմաճանաչողական և հայրենասիրական դասախոսություններ իրականացնելու կարևորության առումով: Յու. Սուվարյանը փոխանցեց նաև ՀՀ ԳԱԱ նախագահ Ռադիկ Մարտիրոսյանի շնորհավորանքները՝ նշելով, որ ԳԱԱ նախագահությունը ինստիտուտին է նվիրել համակարգչային համապատասխան տեխնիկա և սարքավորումներ:

Պատմության ինստիտուտի 75-ամյակի առթիվ շնորհավորանքի խոսքով հանդես եկավ Երևանի պետական համալսարանի ռեկտոր, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Արամ Սիմոնյանը և ինստիտուտի տնօրեն Ա. Մելքոնյանին շնորհեց ԵՊՀ «Ոսկե մեդալ» գիտակազմակերպչական ոլորտում ունեցած վաստակի համար: Ելույթ ունեցան նաև Երևանի Մ. Մաշտոցի անվան հին ձեռագրերի գիտահետազոտական ինստիտուտի՝ Մատենադարանի տնօրեն, պ.գ.դ. Վահան Տեր-Ղևոնդյանը, ԵՊՀ պատմության ֆակուլտետի դեկան, պ.գ.դ., պրոֆեսոր Էդիկ Մինասյանը, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Վիլեն Հակոբյանը, ՀՀ ԳԱԱ արևելագիտության ինստիտուտի փոխտնօրեն, պ.գ.թ. Ռոբերտ Ղազարյանը, ՀՀ ԳԱԱ գրականության ինստիտուտի տնօրեն, բ.գ.դ. Վարդան Դերիկյանը, ՀՀ ԳԱԱ փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի տնօրեն, ակադեմիկոս Գևորգ Պողոսյանը, Երևանի պատմության թանգարանի տնօրեն, պ.գ.թ. Արմինե Սարգսյանը:

ՀՀ սփյուռքի նախարարի տեղակալ Դավիթ Սարգսյանը փոխանցեց նախարարի պաշտոնակատար Մխիթար Հայրապետյանի ողջույնի ուղերձը: ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտը պարգևատրվեց ՀՀ սփյուռքի նախարարության «Ոսկե հուշամեդալով», իսկ ինստիտուտի տնօրեն Աշոտ Մելքոնյանը՝ նախարարության «Ոսկե մեդալով»: Հայաստան-Սփյուռք գործակցության զարգացման բնագավառում ունեցած ներդրումների համար ՀՀ սփյուռքի նախարարության պատվոգրերով պարգևատրվեցին ինստիտուտի փոխտնօրեն Կարեն Խաչատրյանը, Հայ պարբերական մամուլի և հասարակական մտքի

պատմության բաժնի վարիչ, ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ Ալբերտ Խառատյանը, Հայկական հարցի և Հայոց ցեղասպանության պատմության բաժնի վարիչ, պ.գ.դ. Արմեն Մարուքյանը, Սփյուռքի և հայկական գաղթօջախների պատմության բաժնի վարիչ, պ.գ.դ. Գևորգ Ստեփանյանը, ինչպես նաև նույն բաժնի աշխատակիցներ պ.գ.թ. Քնարիկ Ավագյանը, պ.գ.թ. Սեդա Օհանյանը, պ.գ.թ. Անի Ֆիշենկճյանը, բ.գ.թ. Արծվի Բախչինյանը և գիտաշխատող Էլիզաբեթ Թաջիրյանը:

Հանդիսավոր նիստի ընթացքում ընթերցվեցին Ռուսաստանի Դաշնության գիտությունների ակադեմիայի ընդհանուր պատմության ինստիտուտի գիտական ղեկավար, ԱՊՀ երկրների պատմության ինստիտուտների ընկերակցության նախագահ, ՌԴ ԳԱ ակադեմիկոս, ՀՀ ԳԱԱ պատվավոր անդամ, պ.գ.դ. Ալեքսանդր Չուբարյանի, ինչպես նաև ՀՀ ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոնի տնօրեն, ֆ.-մ. գ.դ. Ալբերտ Սարգսյանի, «Հայկական Հանրագիտարանի» խմբագիր-տնօրեն, քիմ. գ.դ. Հովհաննես Այվագյանի շնորհավորական ուղերձները:

Շնորհավորանքի ու գնահատանքի խոսք ասաց նաև ՊԻ գիտահանրամատչելի տարբեր ձեռնարկների մշտական աջակից, «Թերմոռու-Ար» ընկերության տնօրեն, ֆ.-մ. գ.թ. Խորեն Քոթանջյանը, որը նաև դրամական պարգևներ հանձնեց Երիտասարդ գիտաշխատողների 39-րդ նստաշրջանի մասնակիցներին:

ՀՀ ԳԱԱ պատմության ինստիտուտի պատկառելի հոբելյանը նշանավորվեց շուրջ 300 էջից բաղկացած «Պատմության ինստիտուտ –75» գրքի լույս ընծայմամբ (պատ. խմբագիր՝ Կարեն Խաչատրյան), որի շնորհանդեսը նույնպես տեղի ունեցավ հանդիսավոր նիստի ընթացքում: Ներկայացնելով կատարված կոլեկտիվ աշխատանքը՝ Կ. Խաչատրյանը մասնավորապես նշեց, որ աշխատության մեջ արխիվային վավերագրերի, ինստիտուտի տարեկան հաշվետվությունների, փաստագրական այլ նյութերի և պատմագիտական գրականության հիման վրա ի մի է բերվել ՊԻ գիտական, գիտակազմակերպչական և գիտակրթական գործունեությունը: Ներկայացված են ինստիտուտի անցած ուղին, տարբեր բաժինների (Հին դարերի, Միջին դարերի, Նոր, Նորագույն, Հայ պարբերական մամուլի և հասարակական-քաղաքական մտքի, Հայկական գաղթօջախների և սփյուռքի, Հայկական հարցի և Հայոց ցեղասպանության, Ընդհանուր պատմության) կատարած աշխատանքները, ՊԻ գործող ՀՀ ԲՈԿ-ի գիտական աստիճաններ շնորհող մասնագիտական խորհրդի, Երիտասարդ գիտաշխատողների խորհրդի, հրատարակչության, «Մեսրոպ արք. Աշճյան» գիտահրատարակչական կենտրոնի, ինչպես նաև գործող ՀՀ

ԳԱԱ գիտակրթական միջազգային կենտրոնի պատմության և միջազգային հարաբերությունների ամբիոնի գործունեությունը և «Հայոց պատմության հարցեր» տարեգիրքը: Գրքում տեղ են գտել 1943-2018 թթ. ինստիտուտի աշխատակիցների հեղինակած մենագրությունների, կոլեկտիվ ուսումնասիրությունների, ինստիտուտի հրատարակած աշխատությունների, փաստաթղթերի և նյութերի ժողովածուների սովոր մատենագիտությունը, նաև՝ հիշարժան լուսանկարներ:

Հոբելյանական նիստի ընթացքում ցուցադրվեց 2003 թ. հեռուստալրագրող Արփեն Մովսիսյանի նկարահանած «Պատմության ինստիտուտ – 60» դիտարժան ֆիլմը:

Մեր հարազատ Պատմության ինստիտուտին, մաղթում ենք հետագա նորանոր գիտական նվաճումներ՝ ի նպաստ հայագիտության, հայ ժողովրդի ներկայի ու ապագայի: Վստահ ենք, որ, շարունակելով 75-ամյա լավագույն ավանդույթները, այսուհետև ևս ինստիտուտի աշխատակիցները գիտական հանրության սեղանին կդնեն բազմաթիվ արժեքավոր ուսումնասիրություններ:

ԱՎԱԳՅԱՆ Բ.Ռ.

Պատմական գիտությունների թեկնածու

ՍՈՒՔԻԱՍՅԱՆ Հ.Կ.

Պատմական գիտությունների թեկնածու